

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהוא לב בחכמה” (רש”י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ”ל

פרשת וילך - יום הכיפורים תשפ”ו • שנה ה' - גליון רמ”ג • מכון ”אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים בעניני יום כיפור

שובה ישראל עד ד' אלהיך כי כשלת בעונך (הושע יד, ב).

עניני תשובה

ממשנתו של רבינו הגה”ק רבי יוסף ענגיל זי”ע

אוצרות יוסף דרשות

ענין וידי עם התשובה

הנה הודייה היא חזרת הכל אליו יתברך כמו שכתבתי כבר², והוא החזרה אל ההתחלה, כי השם יתברך התחלת הכל.

ולכן צריך וידי דברים - דהוא הודיה - עם התשובה, דגם התשובה - ההחזרה אל ההתחלה, ולכן מביא רפואה (ראה יומא פו.) דהוא גם כן ההחזרה אל ההתחלה - עיין נתיבות נתיב התשובה (פרק ב ד”ה ובפרק יוס)².

אוצרות יוסף דרשת שבת שובה

על ידי תשובה מגיע האדם אל השם יתברך

יש להבין עניני התשובה על מה שעבר. דנפש הישראלית היא חלק אלוהי (ראה ליקוטי תורה פרשת בראשית ד”ה הנה), וכששב - שב לשורשו, לו יתברך, כטעם 'שובה ישראל עד ד' אלוהיך' (הושע יד, ב), שעל ידי התשובה מגיע אליו יתברך, וכדרשתם ז”ל (יומא פו.) גדולה תשובה שמגיע עד כסא הכבוד, והיינו שמגיע את האדם אל השם יתברך.

וברמב”ם הלכות תשובה (פ”ה ה”ו) ז”ל: גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה, שנאמר 'שובה ישראל עד ד' אלקיך', ונאמר (עמוס ד, ו) 'ולא שבתם עדי נאם ד', ונאמר (ירמיה ד, א) 'אם תשוב ישראל נאם ד' אלי תשוב', כלומר אם תחזרו בתשובה - בי תדבק, עכ”ל. הרי שהשב דבק בהשם יתברך.

והוא יתברך הוא למעלה מהזמן (ראה רמב”ן פרשת שמות ג, יג ד”ה ועוד דרשו), ועל כן גם הבעל תשובה בא למדריגה למעלה מן הזמן. ונמצא שאותו החרטה והרצון הטוב שיש לו עתה - כאילו היה עם החטא יחד, דלא שייך עבר והווה, כיון שהוא למעלה מן הזמן, ונמצא שבשעת החטא היה רצונו נגד המעשה, והיה רק מעשה - בלי רצון ומחשבה, ואדרבה - הרצון והמחשבה היו להיפוך, ועל כן הוי שוגג גמור, ודו”ק היטיב.

(א) ראה עוד גליונות קמ עמוד ב; קמב עמוד ג.

(ב) ראה **אוצרות יוסף** דרוש ח פסקא מ: ”כי מדת ההודאה עניינה שמייחס הכל לו יתברך” (ראה נתיבות עולם פרק י ד”ה בפרק), כי מי שאינו מודה - הוא מפאת שמייחס הדברים לטבע ולמקרה וכדומה ולכן אינו מודה, ומה שאין כן המודה - הוא מפאת שמייחס הכל לו יתברך, ועל כן מודה על הכל - בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו כו’ (ברכות פ”ט מ”ה)...”.

(ג) שכתב: ”דע לך, כי התשובה היא לאדם מצד כי האדם נברא בהתחלתו בלא חטא, וכאשר הוא שב אל השם יתברך, אז האדם חוזר אל התחלתו. ומפני זה ראוייה התשובה להביא רפואה לעולם,

זה טעם 'תשוב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם' (תהלים צ, ג), ואין מועיל תשובה וחרטה שיש לו עתה על מה שעבר, לכן בא הכתוב ופירש (שם שם, ד) 'כי אלף שנים בעיניך כיום אתמוול', כלומר שאתה יתברך למעלה מן הזמן, ועל כן בבוא הבעל תשובה אליך, מדרגתו גם כן למעלה מן הזמן, ולכן מהני התשובה שפיר כנ”ל, ודו”ק היטיב.

גליוני הש”ס יומא פו.

תשובה וחרטה על עשה שיש בו כרת

ביומא (פו.), עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו.

לכאורה הטעם, דבעשה חסר רק מציאות מעשה העשה, לכן בא במקומו מציאות התשובה והחרטה, דהוא מצוה ומשלים החסרון, מה שאין כן בלא תעשה בקום ועשה דצריך לעקרו מעשה הקדומה, אין כח בתשובה לבד לעקור. ומעין דוגמא - גמרא סוכה (י, ב) התם דלמיפסל סוכה - בעשרה, הכא דלשווייה אהל - בצר מעשרה נמי הוי אהל. הרי דכשצריך לבטל אהל אחר צריך חשיבות יותר מלהחשב אהל, והכא נמי דכוותה, ודו”ק.

ולפי זה גם בעשה דכרת - כפסח ומילה, ראוי שתועיל תשובה לבד, [ובמילה עדיין יש לעיין]. **אולם ברמב”ם** (הלכות תשובה פ”ה ה”ד) **ותניא רבתי** (סימן עט ד”ה אף) מבואר להיפוך², יעוין שם.

אוצרות יוסף חידושי יורה דעה

אם צריך להודיע לרבים שעבר על שגגת כרת

בטורי זהב (י”ד סימן ה ס”ק ג) כתב, דלא מהימן לומר שעשה עבירה שגגת כרת בשלא נודע, דאי איתא דעבר - היה מוציא קול כדי שיתבייש ויתכפר והיה נודע, עיין שם היטב. ואף דלא מצינו חיוב זה מעיקר הדין לעובר אשגגת כרת - שיצטרך להודיע לרבים שעבר.

כי הרפואה גם כן שהוא שב להיות כבתחלה, וכאשר בני אדם עושים תשובה וחוזרים אל התחלתם, העולם גם כן חוזר אל התחלתו לתקן כל קלקול שהוא בעולם.”

(ד) דהוסיפו על לשון הגמרא: ”עבר אדם על מצות עשה שאין בו כרת ועשה תשובה אינו זז משם...” ומשמע שבעשה שיש בו כרת לא נמחל לו.

(ה) שכתב: ”ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם, ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים, ואומר להם אמנם חטאתי לפלוגי ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם, וכל המתנחם ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה, שנאמר (משלי כה, ג)

ויש לעיין בזה ביומא (פו.), בהך ד’אשרי נשוי פשע כסוי חטאה’ (תהלים לב, א), עיין שם דמשמע דחטא שאינו מפורסם ושבוין אדם למקום, אין ראוי לגלותו משום כבוד שמים, ואולי יש חילוק בזה בין שוגג למזיד. ועיין שם ביומא **ברמב”ם** (הלכות תשובה פ”ב ה”ה) בזה².

ועיין עוד סוטה (לב:) בהך דלא חילקה תורה מקום בין חטאת לעולה שלא לבייש לעוברי עבירה, ומשמע דאין צריך להודיע עבירת שגגת כרת. ויש לחלק, דהתורה לא רצתה לביישו, אבל הוא יש לו לעשות זה מעצמו כדי שיתכפר. ואולם לפי זה היה ראוי שיהיה קדימה לשעירה אכבשה, דעל ידי שעירה איהו מיכסיף נפשיה, עיין שם היטב בסוטה². ואילו בשלהי כריתות (כז:) מבואר דשניהם שקולין.

ועיין עוד ברכות (לד:) וסוטה (י, ב) חציף עלי מאן דמפרש חטאיה. ואני כותב הכל לפי זכרוני, כי אין לפני שום ספר זולת השולחן ערוך יורה דעה. ועל כל פנים זה ודאי דאינו חיוב מעיקר הדין להודיע לרבים עבירת שגגת כרת.

גליוני הש”ס יומא פו.

בקשת מחילה מרב

ביומא (פז), רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי, עייל אתא רבי חייא - הדר לרישא, עייל בר קפרא - הדר לרישא. אתא רבי שמעון ברבי - הדר לרישא. אתא רבי חנינא בר חמא, אמר, כולי האי נהדר וניזיל. לא הדר. איקפיד רבי חנינא, אזל רב לגביה תליסר מעלי יומי דכפורי, ולא איפייס. והיכי עביד הכי, והאמר רבי יוסי בר חנינא, כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים. רב שאני.

עיין שו”ת **תשב”ץ** (ח”ג סימן קלה ד”ה רב) כתב, דהגירסא הנכונה היא 'רביה שאני'. והיינו דרבי חנינא היה רבו של רב, ולרבו צריך לבקש מטו אפילו יותר משלש פעמים. ועיין שם שכתב, דגם לגירסא 'רב שאני' הכוונה כן, דנגד רב שלו - היינו רבו - שאני. ודחה שם פירוש שכנגדו, שכתב דהכוונה דלפנים משורת הדין הוא דעבד, דהוא פירוש רש”י כאן (ד”ה רב), עיין שם.

והנה פירוש התשב”ץ בהך ד’רב שאני’ דהכוונה רבו שאני, כן הוא גם כן פירוש **הרמב”ם** (הלכות תשובה פ”ב ה”ט). אלא **שהטורי זהב** באורח חיים (סימן תרו ס”ק א) נסתפק בדבר. וכתב שגם הרמב”ם סבירא ליה כפירוש רש”י, וכי רב לא היה תלמידו של רבי חנינא כלל, עיין שם. ולא ראה ז”ל דברי התשב”ץ שכתב שם, מלבד הך דכאן - עוד ראיה לזה שהיה רב תלמידו של רבי חנינא, עיין שם.

מכסה פשעיו לא יצליח, במה דברים אמורים, בעבירות שבין אדם לחבירו, אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו, ועזות פנים היא לו אם גילם, אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם וטובה היא לו שלא נתגלה עונו, שנאמר (תהלים לב, א) 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה'.

(ו) שאמרו: "שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה. ולא, והא איכא דמים, דם חטאת למעלה ודם עולה למטה. התם כהן הוא דידע, והאיכא חטאת נקבה, עולה זכר. התם מיכסיא באליה. תינח כבשה, שעירה מאי איכא למימר. התם איהו דקא מיכסיף נפשיה, דאיבעי ליה לאיתויי כבשה וקא מייתי שעירה.”

ביאורים בתפילות יום כיפור

במשנת רבינו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זיע"א

~ מתוך: אוצרות יוסף דרשות; ציונים לתורה ~

וְנִסְלַח לְכָל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגְד הָגֵר
בְּתוֹכָם כִּי לְכָל הָעָם בְּשִׁגְגָה.

על מה נאמר הפסוק 'ונסלח לכל עדת בני ישראל'

בירושלמי תרומות (פ"ח ה"א), והובא בר"ש שם (מ"א ד"ה ירושלמי), וז"ל: מה בין סבור שהוא שומן ונמצא חלב שחייב, מה בין סבור שהוא אסור ונמצא היתר שהוא פטור כו'. 'או הודע' (ויקרא ד, כח) - השב מדיעתו חייב על שגגתו, יצא זה שאפילו יודע אינו פורש, עכ"ל.

וכוונת הירושלמי לכאורה להקשות, דכי הכי דחייבה תורה קרבן בסבור שהוא שומן ונמצא חלב - שהיה שם מעשה בלי כוונה, הכי נמי יתחייב בסבור שהוא חלב ונמצא שומן - דהוי כוונה בלי מעשה, דהירושלמי דימה זה לזה מסברא. ועל זה השיב, דנהי דערך של זה הוא גם כן כמו ערך שוגג, מכל מקום לא שייך חיוב קרבן, כיון דידע ועבר ולא שם מדיעתו הוא.

והנה סברת הירושלמי הנ"ל, דמדמה ממש מעשה איסור בלי כוונה לכוונה עם מעשה היתר, מצאנו בש"ס דילן בנוזר (כג.) דמסופק בזה הי מינייהו חמור, דבברייתא שם קתני תרומיהו, דין אשה שנדרה בנוזר והפר לה בעלה ולא ידעה שהפר לה ושתתה יין - דצריכה כפרה וסליחה, ודין נתכוון לאכול שומן ואכל חלב - דצריך כפרה, ומסיק עלה בש"ס דצריכי, דאי תנא הא דאשה, הוה אמינא דמחשבת איסור חמור, וכן אי תנא הא דשומן, הוה אמינא דמעשה איסור חמור, להכי צריכי תרומיהו, עיין שם היטב. ואפשר דאליבא דאמת סבירא ליה גם לש"ס דילן דתרומיהו שוין, וכסברת הירושלמי הנ"ל.

וכן נראה עוד מדברי התוספות נדרים (כג: ד"ה ואת), שכתבו שם על המנהג לומר פסוק 'ונסלח לכל עדת בני ישראל' (במדבר טו, כו) אחרי אמירת 'כל נדרי בליל יום הכפורים, שהטעם הוא, שאמירת 'כל נדרי' הוא תנאי על נדרים של עתיד שיהיו בטלין, ועל כן כיון שאילו שכח התנאי הזה ונדר אחר כך ועבר על הנדר, אז מדינא שרי, דאין הנדר נדר כלל כיון דבטל ליה מעיקרא, ועם כל זה כיון דבשעת אכלו לא נזכר לתנאו, הוי ליה כנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, דצריך כפרה וסליחה (נוזר שם), ועל כן אומרים אחר 'כל נדרי' פסוק זה, לבקש כפרה אולי ינדרו ויעברו אחר כך על נדרים, עיין שם היטב בתוספות.

ולפי זה נראה, דבכהאי גוונא דמי לשוגג, דהא בקרא ד'ונסלח' הנ"ל כתיב רק 'כי לכל העם בשגגה', ואם כן איך אומרים מקרא זה אכאאי גוונא דהוי להיפוך - מחשבת איסור ולא מעשה איסור, ועל כרחך דגם בכהאי גוונא דמי לשוגג וכנ"ל.

ואולם, נתיישבתי שזה אינו. דודאי אין מתפללים אאם ינדרו ויעברו אחר כך על הנדר בזדון חס ושלום, ועל כרחך דהתפלה הוא רק באם ינדרו וישכחו אחר

כך הנדר ויעברו, ואם כן הא הוי שוגג ממש ושייך שפיר קרא ד'ונסלח'. והא דהוצרכו התוספות הנ"ל להקדמה מהא דנתכוון לאכול בשר חזיר כו', היינו רק משום דאם לא כן לא היה צריך לכפרה כלל, כיון שמותר באמת, שהרי ביטלו מקודם, ועל כן הוצרכו לזה לראיה דצריך כפרה.

ואולם עדיין קשה, דכיון דהוא היתר באמת על ידי הביטול דמעיקרא, על כן נהי דהאוכל לא זכר הביטול, עם כל זה הרי גם כוונה לעבור לא היתה, כיון ששכח גם הנדר, ואין כאן לא מעשה איסור ולא מחשבה, ומדוע יהיה צריך כפרה כלל, אטו נימא בעשה מלאכה בחול וסבור שהוא שבת אלא דמלאכה זו מותרת בשבת, דיצטרך כפרה, והכא נמי הא הוי דכוותה, דהמאכל שנדר עליו הא מותר בעצמותו מפאת הביטול, שביטל את הנדר מעיקרא באמירת 'כל נדרי', ואם כן נהי שלא נזכר מביטול הזה, ורק סבור שמותר מטעם אחר - בעבור ששכח הנדר וסבור שלא נדר עליו כלל, מכל מקום מדוע יצטרך כפרה, וצריך עיון.

אין כל דבר נעלם ממך.

ביאור לשון 'אין כל'

עיין ספר **ביאור מלות הגיון** להרמב"ם (שער שני) דחושב שם 'מחייב כללי' ומחייב חלקי וישולל כללי וישולל חלקי. ועיין שם דחשב לשון 'אין כל' בין לשונות שהם שולל חלקי, ולדמיון - יתכן לומר 'אין כל חי מדבר', והכוונה שלא כל נושא החי יש לו נשוא הדיבור, רק יש חלק הנושא הזה - והם הבעלי חיים, שאין להם נשוא הדיבור, אבל לא יתכן לומר אין כל צומח מדבר, דמשמע דיש מקצת צומח מדבר, והרי אין שום צומח מדבר, עיין שם היטב בביאור מלות הגיון.

והנה ראיתי נוסחאות בנוסח התפלה דיום הכיפורים 'אין כל דבר נעלם ממך', דיש נוסחאות 'אין דבר נעלם ממך', ולא ראיתי מביאים דברי הרמב"ם הנ"ל. ולכאורה נוסחא השניה הנ"ל היא הצודקת לפי דברי הרמב"ם הנ"ל, דאין כל' הרי הוא שולל חלקי - ומורה חלילה דיש מקצת דברים נעלמים כו'.

ואולם מצאתי ראיתי דמוכח מלשון חכמינו ז"ל דנשתמשו בלשון 'אין כל' לשולל כללי, עיין ביצה (כג:) במשנה, רבי יהודה אומר, כל הכלים אין נגררין (בשבת) חוץ מהעגלה - מפני שהיא כובשת. ובגמרא שם מייתי הך דרבי יהודה בהאי לישנא, רבי יהודה אומר, אין הכל נגררין בשבת חוץ מן העגלה כו', הרי דאין הכל' אין הכוונה דלא הכל נגרר - רק מקצת נגרר, רק הכוונה דהכל אין נגרר חוץ מן העגלה, ואם כן גם הך 'אין כל דבר' הכוונה כל דבר אין נעלם ממך, והוי ליה שפיר שולל כללי, ודו"ק.

הדברות שקיבלו ישראל בסיוני כו', וכתב: "ומבואר דעשרת ימי תשובה הם נגד עשרת הדברות... והנה על פי דרך זה, הנה יום הכיפורים הוא נגד 'לא תחמוד' (שמות כ, יד; דברים יח, י) ו'לא תאווה' (דברים שם)".

(א) ראה **אוצרות יוסף** דרשה לשבת שובה פסקא פד-פה, שהביא תנא דבי אליהו זוטא פרק כב: "מפני מה נקנה קורת רוח בעשרת הימים מראש השנה ועד יום הכיפורים, כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו כו', וכנגד עשרת

על מצות עשה ועל מצות לא תעשה,
בין שיש בה קום עשה ובין שאין בה קום עשה.

ביאור 'שיש בה קום עשה' ו'שאין בה'

עיין חילוק בין מצוה לחובה בזבחים (נב.), דדבר שחיובו מוכרח - כמו פר יום הכיפורים, קרוי 'חובה', ודבר שאין חיובו מוכרח, רק מתחדש על ידי מקרה - כמו פר כהן משיח (שהחיוב מתחדש על ידי מקרה החטא), קרוי 'מצוה', עיין שם היטב.

ובזה יש לפרש לשון סיום הוידי דיום הכיפורים, על מצות עשה ועל מצות לא תעשה, בין שיש בה קום עשה ובין שאין בה קום עשה. ויש לומר הכוונה, בין מצות עשה שקיומה מוכרח, ואמרה התורה קום עשה אותה - כלולב שופר ותפילין וכדומה, ובין מצות עשה שאין בה קום עשה הכרחי, רק שבא החיוב על ידי מקרה שנתחדש - כפר כהן משוח הנ"ל וכדומה, ולפי ששני מיני עשין הנ"ל הם חלוקים זה מזה, שזה קרוי 'מצוה' וזה 'חובה' וכנ"ל, לכן ההכרח להזכירם שתיים בביאור.

ושמעת לפרש סיום הוידי הנ"ל, דמצות עשה שאין בה קום עשה, הוא מצות ציצית וכדומה, דאין חיוב לקנות טלית ללבוש כדי להתעטף בציצית, ורק אם לובש ברצונו חייב בציצית (ראה מנחות מא.), עד כאן שמעתי (ראה סידור בית יעקב - עמודי תפלת יום כיפור בסדר הוידי).

ודע, כי זה המין דציצית וכדומה, איננו כמין פר כהן משיח דש"ס דזבחים הנ"ל, ורק הוא מין שלישי פחות ממין פר הנ"ל, דשם בפר אחרי שנתחדש מקרה החטא על כל פנים, שוב חיוב הבאת הפר הוא חיוב מוכרח מעתה, ואי אפשר להפטר ממנו, מה שאין כן ציצית דגם אחרי הלבשה אפשר להסיר הבגד מעליו ויופטר מן החיוב.

ואולם דברי הוידי הנ"ל נראה לענ"ד עוד, שהפירוש הוא בפשיטות טפי, דעשה דקום עשה הוא כלולב ושופר, ושאין בה קום עשה הוא עשה ד'ביום השביעי תשבות' (שמות לד, כא) וכדומה, דהוא עשה דשב ואל תעשה, ואין בה קום עשה.

למען נחלל מעשך ידיו.

ביאור מה שזכר בקריאות ותפלות
יום הכיפורים גזל ועריות בפרט

הנה יום הכיפורים הוא נגד 'לא תחמוד' ו'לא תאווה'. וחמדה ותאוה הם גזל ועריות, וכלשון המשנה מכות (כג:) גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן ומחמדתן. והיינו דגזל הוא חמדה, דעל ממון נופל לשון 'חמדה' - שחומד ממון חבירו, ועריות הוא תאוה - תאוה המשגל. והנה ביום הכיפורים הוא כפרת וסילוק גזל ועריות דהם חמדה ותאוה - מדריגת היום, דהוא נגד 'לא תחמוד' ו'לא תאווה', אם כן מדריגת היום הוא ניגוד וביטול החמדה והתאוה, ועל כן בכחו לכפר עליהם.

וזהו העניין שקורין במנחה דיום הכיפורים בפרשת עריות (ויקרא פרק יח), ומפסירין ביונה דכתיב ביה (ג.) 'וישובו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם' (ראה מגילה לא.), הרי דהוזכר גזל בפרט. וכן מצינו עוד כפרה ביום הכיפורים על עריות בפרט, בשעיר המשתלח דכתיב ביה (ויקרא טז, י) 'לעזאזל', ודרשינן כיומא (סז:) לכפר על מעשה עזאזל ועזאל, פירוש, על עריות (ראה רש"י שם ד"ה עזאזל). וגזל גם כן נזכר ביום הכיפורים, בפרט בתפלת נעילה - 'למען נחלל מעושך ידיו'.

ומטעהו לסבור שהדבר הוא רשות, או שמטעהו עוד יתר על כן שהדבר הוא מצוה, ובאמת דבר זה הוא איסור.¹

ואם כן, ביאר רבינו, מה שביום הכיפורים אין כח ביצר הרע להסית מחמת שהחמדה מתבטלת, אין זה אלא כאשר יודע האדם שהוא איסור, אם כן ביום הכיפורים אין הלב חומד כלל נגד רצונו יתברך, ואין רצון כלל ביום הקדוש על איסור², ועל כן אין כח ביצר הרע להסית. ומה שאין כן היצר הצפוני הבא אל האדם בהטעיה שדבר זה רשות הוא ואינו איסור כלל, וכל שכן אם מטעהו שהוא מצוה, וודאי יש לו כח לפתות את ביום הכיפורים, שהרי האדם מצדו אין לו חמדה, רק אדרבה בא לעשות מצוה, וגם ביום הכיפורים יש לעשות מצוות.

ולכן דרשו את הגימטריא דווקא מתיבת 'השטן' בה"א הידיעה, היינו שהיצר הרע הידוע וגלוי, שידוע האדם שהוא איסור כו', הוא זה שביום הכיפורים לית ליה רשותא לאסטוני ולהסית, אבל יצר הרע הצפון הרי ישנו גם ביום הכיפורים, ואם כן אין לדרוש 'שטן' סתם, שהרי שטן סתם הרי גם היצר הרע הצפון בכללו, והוא הרי בא ומטעה את האדם גם ביום הכיפורים, ורק 'השטן' בה"א הידיעה, היינו יצר הרע הידוע והגלוי, הוא הוא שכחו להסית רק שט"ד ימים כמספרו ולא ביום הכיפורים. והדברים מאירים ושמים.

ביום הכיפורים שייך לצוות על 'לא תחמוד'

ובגוף מה שהעלה רבינו כי יום הכיפורים הוא כנגד דיבור 'לא תחמוד', ויש בו כח ביטול החמדה, ראוי להעתיק כאן מה שכתב רבינו (שם פסקא פה-פו) עוד ליישב בזה קושיית **רבי יהודה הלוי** המפורסמת בענין 'לא תחמוד', וז"ל רבינו: "מיושבת בזה קושיית **רבי יהודה הלוי ז"ל** שהביא **הראב"ע** בשמו פרשת יתרו (כ, יד), דאין אפשר לצוות על החמדה, הרי האדם בשר ודם וחומד בלבו, ובכח האדם רק למשוך על החמדה והתאוה שבלב - שלא לעשות כפי החמדה והתאוה שהלב חומד, אבל על גוף החמדה איך שייך לצוות על הלב שלא יחמוד³.

ועל פי דרכנו הנ"ל ד"ל תחמוד' הוא נגד יום הכיפורים, והנה **בפרקי רבי אליעזר** (פרק מו) מבואר דביום הכיפורים ישראל הם כמלאכים, עיין שם, ועל כן מלאך הרי אין בו החמדה כלל, ועל כן לפי ענין דיבור 'לא תחמוד' - דהוא נגד יום הכיפורים, שפיר שייך לצוות על גוף החמדה, ואף דהציווי הוא על כל השנה, יש לומר כוונת הציווי לראות לבא לידי 'לא תחמוד', היינו שיראה האדם לזכך ולטהר עצמו בכל השנה, לשיכול להשיג ביום הכיפורים מדריגת היום, דהוא ביטול גוף החמדה, ודו"ק⁴.

תענו את נפשתיכם, כלומר תענו את רצונכם. ועל כן קאי רק על היתיר - דיש עליו רצון לאכול, וציוה הכתוב לענות את הרצון, ומה שאין כן על דבר האסור, אין רצון כלל לאכול מפני איסורו, ועל כן אין איסור בכלל הכתוב, ודו"ק.

"והנה יוקשה על זה גם כן, דאטו על איסור אין רצון כלל, הרי אפשר שירצה ויחמוד האדם גם איסור, ואך שהאדם מושל על הרצון והחמדה ואין עושה כרצון זה, אבל הרצון שבלב הרי אפשר וודאי שיהיה גם על איסור, וכדברי רבי יהודה הלוי ז"ל הנ"ל. ואולם לדרכנו הנה הדבר נכון מאוד, דהא קרא איום הכיפורים קאי, ויום הכיפורים הרי הוא נגד דיבור 'לא תחמוד', ועל כן כח ומדריגת היום הוא נגד גוף החמדה, שלא יהיה גם חמדת הלב כלל נגד רצונו יתברך, ועל כן שפיר **ביום הכיפורים אין רצון כלל על איסור**, ושפיר אין איסור בכלל הכתוב שציוה לענות הרצון, דעל איסור אין רצון כלל ביום הכיפורים, ודו"ק ונכון בסיעתא דשמיא⁵.

(1) וראה מה שכתב שם הראב"ע ליישב על פי משל, ומה שביאר רבינו בשו"ת **בן פורת** ח"א סימן ד סוף אות א, על פי דברי, ואכ"מ.

בטעם הדבר שאין רשות לשטן להשטין ביום הקדוש

מדוע דרשו 'השטן' בה"א הידיעה

בגליון הקודם הארכנו לבאר על פי משנתו של רבינו אופן הסרת קטרוג השטן בראש השנה על ידי התקיעות. אולם כל זה הוא בראש השנה, אשר כח יש בידו להשטין, ולכך שומה עלינו למצוא הדרכים והאופנים לסלק משטינו מעלינו, אבל ביום הכיפורים אמרו חכמינו ז"ל כי כלל וכלל אין לו כח להשטין ולקטרג, וז"ל במסכת יומא (כ:): "שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני, ממאי, אמר רמי בר חמא, 'השטן' - בגמטריא תלת מאה ושיתין וארבעה הוי, תלת מאה ושיתין וארבעה יומי אית ליה רשותא לאסטוני, ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוני". וכן הוזכר חשבון גימטריא זה במסכת נדרים (לב:).

והנה בגימטריא האמורה כאן - 'השטן' בגימטריא שס"ד, יש לתמוה תמיהה רבתי במה שהחשיבו בכלל הגימטריא גם ה"א הידיעה, הלא אינה בכלל התיבה, ומה ענין לדורשה בכלל חשבון הגימטריא. תמיהה זו תמה רבינו **באוצרות יוסף** (דרשה לשבת שובה פסקא צג) בתוך הדרשה הארוכה והעמוקה בעניני תשובה, עשרת ימי תשובה, ערב יום הכיפורים ויום הכיפורים.

תירוצם של המהרש"א והיערות דבש זצ"ל

אמנם, כבר קדמו לרבינו בקושיא זו גדולי האחרונים ותיירצו בכמה אופנים. המהרש"א **בחדושי אגדות** (נדרים שם ד"ה השטן) כתב, שמאחר ובכל מקום במקראות כתוב 'השטן' בה"א הידיעה, ומשמעותו השטן הידוע, לכן כללו בחשבון גם את ה"א הידיעה, לרמז שבכל השנה משטין השטן הידוע כנגד בוראו.

והרבי ר' יהונתן אייבשיץ ז"ל כתב לחדש **ביערות דבש** (ח"ב דרוש י), כי באמת אין לו רשות להשטין אלא שני"ט ימים, ולא דורשים את ה"א בכלל החשבון, שכן בארבעת הימים שבין יום הכיפורים לסוכות, אשר ישראל טרודים במצוות, אין לו רשות להשטין, וכן ביום ראשון של חג, שזכות מצוות סוכה ולולב מגינים.

הכוונה ליצר הרע שאין לו רשות להסית

רבינו נקט במהלך מחודש ונפלא ליישב תמיהה זו. וזאת על פי מה שהקדים לבאר עצם הענין שאין רשות להשטין ביום הקדוש, שבאמת אין הכוונה רק

לשטן המקטרג, אלא גם - ובעיקר - ליצר הרע, וכמאמר חכמינו ז"ל (בבא בתרא טז.), הוא השטן הוא היצר הרע⁶. והיינו שהיצר הרע אשר בכל השנה מסית ומפתה האדם לחטוא, אין לו כח להסית את האדם ביום הכיפורים. וכן מפורש בשו"ת **מהר"י ווייל** (סימן קצב ד"ה בעשור), שביום הכיפורים אין יצר הרע שולט ועל כן ניתן יום זה לכפרה לישראל, שמאחר ואין יצר הרע שולט בו, בקל יוכל האדם לעשות תשובה ביום זה.

יום הכיפורים הוא ניגוד 'לא תחמוד' ולכן אין יכול השטן להסית

וטעם הדבר שאין כח ליצר הרע להסית ולפתות ביום זה, ביאר רבינו באופן נפלא, על פי מה דאיתא **בתנא דבי אליהו** (זוטא, פרק כב): "מפני מה נקנה קורת רוח בעשרת הימים מראש השנה ועד יום הכיפורים, כנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו כו', וכנגד עשרת הדברות שקיבלו ישראל בסיני". ומבואר איפוא שעשרת ימי תשובה הם כנגד עשרת הדברות. וכן כתב **ביערות דבש** (ח"ב דרוש א ד"ה ולכן) מסביר דנפשיה.

והנה אם נבוא לחשבון כל יום מעשרת ימי תשובה כנגד הדברות, יעלה בידינו כי יום הכיפורים הוא כנגד דיבור 'לא תחמוד'⁷. ומובן איפוא מזה, כי יום הקדוש הוא ניגוד וביטול החמדה, היינו שעיצומו של יום מתנגד לחמדת הלב, וכחו ומדריגתו של יום הוא לבטלה. שבכל ימות השנה יש לאדם חלילה חמדה גם לדברים האסורים, והיצר הרע בא לפתותו ללכת אחרי חמדתו ונקל הוא להתפתות ליצרו וללכת אחרי מאוויו, מה שאין כן ביום הכיפורים, אין השטן יכול לגרות את האדם לנטות אחרי חמדתו, שכן ביום זה מתבטלת החמדה, ואין האדם חומד כלל וכלל.

רק 'השטן' הידוע והגלוי אין לו כח להשטין מה שאין כן היצר הרע הנסתר

ולפי זה, נבוא להבין מדוע כלל את ה"א הידיעה בכלל הגימטריא. וזה על פי המבואר בספ"ק⁸, שיש שני מיני יצר הרע: (א) יצר הרע **נגלה**, שידוע האדם שהדבר שרוצה לעשות אסור הוא, אך אין בכחו לגבור על תאוותו. (ב) יצר הרע **צפון ונסתר**, שבערמתו כי רבה מסתיר את האיסור מן האדם,

הרע בא לתלמיד חכם בלבשו יצר הטוב, מה שאין כן להמוני עם... ובזה יובן, 'לא תוסיף' - שגורם גרעון, והראה מבעל פעור, שסברו שעושה מצוה וכו'.

(ד) וראה שם שהוסיף: "וזוהו בש"ס סוכה (נב), שבעה שמות יש לו ליצר הרע, וחד מיניהו 'צפוני', עיין שם, והיינו דצפוני הוא שם היצר הרע הצפון והנסתר הנ"ל, שמסתיר הרע שבדבר, ומטעהו לחשוב שהוא רשות או מצוה", וראה שם עוד מה שכתב בזה.

(ה) וכמו שביאר שם פסקא פז-פט ביתר שאת, וז"ל: "ועל פי דרך זה, הנה יובן גם כן דרש הירושלמי שבועות (פ"ה ה"ד), תני בשם רבי שמעון, 'תענו את נפשתיכם' (ויקרא טז, כט) - מפקד לך ולא מאסור לך (היינו, דעל איסור אין חלות יום הכיפורים, והאכל נבילה ביום הכיפורים פטור, עיין שם). וראוי להבין, דאין נרמז בכתוב 'תענו' דקאי רק על המותר ולא על האסור.

"וצריך לומר כוונת הירושלמי, דמפרש תיבת 'נפשתיכם' דהכוונה דרצונכם... ועל כן כזה הוא גם כן דרש הירושלמי הנ"ל,

(א) והביא שם רבינו סימוכין לדבריו, את דברי הר"ן (ראש השנה טז, ד"ה למח) שכתב לפרש מאמרו ז"ל (שם) שתוקעין ומריעין יושבין ועומדין כדי לערבב השטן, שהכוונה להכניע היצר, דהוא השטן הוא היצר הרע. ואם כן אף לענין השטן שאמרו גבי יום הכיפורים יש לפרש הכוונה ליצר הרע.

(ב) לפי רהיטת לשון רבינו נראה, כי חשבון זה - שיום הכיפורים הוא כנגד 'לא תחמוד' כתב רבינו מדנפשיה, ולא בשם היעירות דבש. אמנם באמת במקום אחר - בח"א דרוש ה - כתב היעירות דבש כן להדיא, עיין שם.

(ג) ראה **תולדות יעקב יוסף** פרשת כי תשא ד"ה ונבאר - ד"ה וקעין: "שמעתי בשם מורי, ביאור משנה (זבחים מז, נה) קדשי קדשים שחיתתן בצפון, וקדשים קלים שחיתתן בכל מקום, שהיצר הרע בא אל התלמיד חכם בדמות יצר הטוב לעשות מצוה, מה שאין כן להמוני עם, ודפח"ח. וקעין זה בארתי מה שכתוב (ראה דברים ד, א) 'לא תוסיף על וגו' ולא תגרעו זכור אשר עשה ה' בבעל פעור', שסבר תלמיד חכם שעושה מצוה לפעור לעבודה זרה, כי היצר

היה זה בערב יום הכיפורים אחד, בעת שכבר התגורר רבינו בעיר וויען, רבינו ערך את סעודת היום וסביב לשולחנו הסב מנין גדול של גדולי הרבנים ותלמידי החכמים מגולי וויען, שבאו בצל קורתו לברך ולהתברך שתיטיב להם החתימה בזה היום.

בהאי שעתא הוה בדיחא דעתיה דרבינו, הוא קרא למסובים על שולחנו שכל אחד יציע לפניו איזה עובדא, הנהגה או סיפור על הצדיקים ועל החסידים, והוא ינסה למצוא להם מקור טהור בדברי חז"ל.

והעיד הגה"צ רבי אברהם משה באב"ד זצ"ל אבד"ק גורא המורא ואחר כך רב בעיר יפו, שנכח שם: "תלמידי חכמים ולומדים לא היו חסרים שם, כולם התחילו להביא לפניו ענינים, עובדות ומנהגי חסידים, ורבינו בעומק חכמתו וברוחב בינתו מצא לכל דבר מקור בש"ס בבלי או ירושלמי או במדרשי חז"ל".

מכ"ם וגו', לכן מת דלא איקרי אדם, שפיר לאו בר קרבן הוא וכמובן [ונודע דמיטוי דממעטין] (ראה עירובין סט: תמורה כח-כח: תורת הכהנים פרשת ויקרא דיבורא דגדבה פרשה ב ברייתא ג-ד) מ'אדם כי יקריב מכ"ם' (וכגון 'מכ"ם' ולא מן הגזל (ראה סוכה ל)), שייכי אכולהו מיני קרבנות (ראה רמב"ם מעשה הקרבנות פ"ג ה"ד; הלכות איסורי מזבח פ"ד ה"ב; שם פ"ה ה"ז), ובאתי רק להעיר.

ביאור מחלוקת רבי עקיבא וחכמים

בגמרא (יג.), 'והקריבו' (ויקרא א. ה) - זו קבלת הדם, 'בני אהרן הכהנים' (שם) - שתהא בכהן כשר ובכלי שרת (שהיו מלוכשים בגדי כהונה, ד'כהנים' משמע בכיהונם, והיינו בגדי כהונה, רש"י). אמר רבי עקיבא, מניין לקבלה שלא תהא אלא בכהן כשר ובכלי שרת, נאמר כאן 'בני אהרן', ונאמר להלן (במדבר ג. א) 'אלה שמות בני אהרן הכהנים המשוחים', מה להלן בכהן כשר ובכלי שרת כו', וברש"י (ד"ה אמר): רבי עקיבא לא משמע ליה מהכא, דאיכא למימר 'בני אהרן' כל שהן, ו'הכהנים' בכיהונם לא משמע ליה, עכ"ל.

ונראה לכאורה, דזהו פלוגתא רבנן ורבי עקיבא - אי מפרשינן 'הכהנים' בכיהונם לענין הצרכת בגדי כהונה, דרבנן סבירא להו דאין הכהן כהן כלל בעצמותו, ומן הבגדים הוא שמקבל הכהונה, ולכן תיבת 'הכהנים' עצמו ממילא מצריך בגדים, ושפיר יש לדרוש 'הכהנים' בכיהונם, היינו בשעה שהוא לבוש הכהונה - דהיינו הבגדים, דבם הוא שיש ענין כהונה, וכשהכהן לובשם הוא מקבל מהם ענין הכהונה, ומה שאין כן רבי עקיבא סבירא ליה דהכהן - הוא כהן בעצמותו לעבודה, ורק שחרון הבגדים הוא שפוסל אותו, ועל כן כיון דעצמותו הוא כהן, שפיר שייך למקרייה 'כהן' אף בהיותו בלתי לבוש הבגדים, כיון שזה עצמותו, ואף שיש עתה במקרה דבר הפוסל - שחרון הבגדים, ודו"ק הטיב, ולכן שפיר רבי עקיבא 'הכהנים' בכיהונם - לא משמע ליה, ושפיר איצטרך לילפותא אחרת.

לזבח שלמים. אימא שלמים אין, מידי אחרינא לא (אם ישחוט מותר הפסח לשם קרבן אחר - יפסל) כו'. 'לזבח' (שם) - לרבות כל זבח כו'. אימא לכל דשחית ליה ליהוי כוותיה (שחטו לשם עולה - יהא עולה, וכל היוצא בזה). אמר רבי אבין, דוחין קדשים הנאכלין אצל קדשים הנאכלין, ואין דוחין קדשים הנאכלין אצל קדשים שאין נאכלין (פסח דהוא קרבן הנאכל - דוחין אותו אצל שלמים דהם גם כן נאכלין, ואין דוחין כו'). אטו חטאת ואשם מי לא מתאכלי (ואם שחטו לשם חטאת ואשם - יהא חטאת ואשם). אלא דוחין קדשים הנאכלין לכל אדם אצל קדשים הנאכלין לכל אדם, ואין דוחין קדשים הנאכלין לכל אדם אצל קדשים שאין נאכלין לכל אדם (פסח ושלמים תרווייהו נאכלין לכל אדם, אבל חטאת ואשם אין נאכלין אלא לכהנים).

ויש לומר, דרבי אבין אמר באמת כלשון המובא בגמרא 'דוחין קדשים הנאכלין אצל קדשים הנאכלין כו', והיינו על פי סברת תוספות בבא קמא (יב: ד"ה ומחיים) דלא אמרינן 'משלחן גבוה קזכי' רק בנאכל לכהנים, לא בנאכל גם לבעלים ישראלים.

ועל כן חטאת ואשם נמי, דנאכלין רק לכהנים, והוי אכילתם משלחן גבוה, חשיבא אכילתם גם כן הקטרה כעולה - לא אכילה, וכזוהר הג"ל דקרי ליה לאתוקדא על מדבחא. ועל כן שפיר אמר 'דוחין נאכלין אצל נאכלין', היינו פסח ושלמים, דתרווייהו נאכלין לבעלים, ואין האכילה משלחן גבוה, וחשיבא 'אכילה'. 'ואין דוחין נאכלין אצל שאין נאכלין' - כעולה וחטאת ואשם, דגם חטאת ואשם לא חשיבא 'נאכלין', הואיל והאכילה משלחן גבוה, וחשיבא הקטרה - לא 'אכילה'.

והש"ס פירש יותר, 'עין הדברים כפי שטחיותן דאמר 'קדשים שאין נאכלים' לכאורה אינם מובנים, דהא חטאת ואשם נאכלין גם כן, ועל כן פירש הש"ס יותר ואמר, דהכוונה קדשים הנאכלין לכל אדם כו', אבל הוא אמר באמת רק 'אצל קדשים שאין נאכלים', והיתה כוונתו כנ"ל.

ועיין ספרי "בית האוצר" - היוצא כעת לאור - ערך "אלא אימא" (מזרכת א כלל קטס), דקיבצתי כזה הרבה מאוד לשונות 'אלא אימא' שאין כוונת הש"ס להגיה - רק לפרש, והמאמר נכון באותו לשון שהוזכר תחלה, עיין שם הטיב דהבאתי שם כמה מקומות דהם דומות ממש להך דסוגיין - לפי פירושינו הנ"ל.

טעם שאין מביאים קרבן על מת

בגמרא (טו:), חטאת ששחטה על מנת שיתכפר בה נחשון - כשירה, אין כפרה למתים, עכ"ל הגמרא. והכי איתא בגמרא בדוכתי טובי (ראה יומא נ; תמורה כ; שם כא:), דמת לאו בר קרבן הוא. וצריך להבין הטעם, מדוע אין יכולין להביא קרבן על המת שיתכפר בו, ובמקומו (ראה בית האוצר כלל פו ד"ה והנה - ד"ה ונתיישבת) אדבר בזה בארוכה בסיעתא דשמיא.

ואולם על פי ש"ס כריתות (ו:), דמת לאו 'אדם' מיקרי, יש לומר בפשיטות, דכיון דגבי קרבנות - 'אדם' כתיב, וכמו שנאמר (ויקרא א. ב) 'אדם כי יקריב

הטעם דשוחט תודת ראובן לשם תודת שמעון נחשב שינוי קודש עיין בגמרא (ז:), דסבירא ליה לרב חסדא דאם היה תודה לראובן ותודה לשמעון, ושחט תודה של ראובן לשם תודה של שמעון - פסולה, ושאין הפסול משום שינוי בעלים, דשינוי בעלים חשוב רק בשוחט תודת ראובן על מנת שיתכפר בה שמעון, ואלו כאן איירי בשחט באמת שיתכפר בה ראובן בעליה, ורק ששחטה לשם תודה של שמעון, והוי הפסול משום שינוי קודש ושלא לשמה - כשוחט תודה לשם חטאת וכדומה, יעוין הטיב ברש"י (ד"ה תודה).

ולכאורה קשה להבין הטעם, דמה שינוי קודש יש כאן, הרי שחט תודה לשם תודה, ושינוי קודש הרי חשוב רק בשוחט קרבן לשם קרבן אחר, כגון תודה לשם חטאת וכדומה. ורבה סבירא ליה כאן באמת דשחט תודת ראובן לשם תודת שמעון כשירה, דהא תודה - לשם תודה נשחטה. ואולם רב חסדא הפוסל, הרי צריך גם כן להבין סברתו, ומה טעמו בזה.

ועל כרחק צריך לומר, דאף שהתודה של שמעון היא גם כן תודה כזאת, עם כל זה הואיל ויש לה בעלים אחרים, על כן אין ענינה שוה לזו, שאין חפצי שני בעלים שונים שוים באיכותם, ויש בם השתנות מה מפתא שינוי הרשות, ועל כן שחיתת תודת ראובן לשם תודת שמעון חשוב שפיר ששוחט קרבן לשם קרבן אחר שאינו שוה לו, ושפיר חשוב שינוי קודש כאשר שחטה שלא לשמה, וכשוחט תודה לשם חטאת וכדומה, ודו"ק הטיב.

קרבן תודה לעולה מן הים

בברכות (נד:), ארבעה צריכין להודות, יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חשוב בבית האסורים.

עיין שו"ת חתם סופר חלק אורח חיים (סימן נא ד"ה נחזור) מה שכתב שם, דיורדי הים חלוקין משאר השלשה, דשאר השלשה צריכים להביא קרבן תודה, ומה שאין כן יורדי הים צריכין רק להודות בקהל עם ומושב זקנים (ראה תהלים קז, לב), ולא להביא קרבן, עיין שם.

ובמחילת כבוד תורתו, אישתמיטתיה רש"י בסוגיין (ז: ד"ה לא) וז"ל: ושחט תודה בשעת עלייתו מן הים לשם תודה, שהפריש על יציאתו מבית האסורים, עיין שם הטיב.

אכילת כהנים נחשבת הקטרה - לא אכילה

מה שהבאתי (גבורות שמונים אות נא ד"ה ועיין) דברי **המהר"י באסאן ז"ל** (שו"ת לחמי תורה סימן טז ד"ה ודקשיא) דזהו **שהזהר** (פרשת תצוה קפג:) אומר על שתי הלחם דקריבין לאתוקדא על מדבחא, והיינו דאכילת הכהנים כיון דמשלחן גבוה קזכי (ראה ביצה כא:), חשיבא הקטרה על המזבח, וקרויה 'לאתוקדא על מדבחא'.

עיין עוד בסוגיין (ח:טו:), מנא הני מילי (דמותר הפסח קרב שלמים) כו', אמר קרא (ויקרא ג. ו) 'ואם מן הצאן קרבנו לזבח שלמים לד' - דבר הבא מן הצאן יהא

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"

(ההבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולהתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com